

Frankfurt'ta Lotta Continua, Köln'de Türklerin Terörü

Federal Almanya Tarihindeki Göçmen Mücadelesi

Serhat Karakayali

Çeviren Berkan Tunçludemir

"Tarih yazma" ve "hikaye anlatma" yöntemleri arasında dönemsel değişim ile ilişkilendirilebilecek bir fark vardır. Post-modernizm, kaçınılmaz sonuçlar ve ana aktörler ile tarihin doğrusal ve ilerleyici seyri fikrine meydan okur. Almanya'daki göçmen çatışmasının tarihinde bu sorular sadece ikincil bir rol oynamaktadır; burada siyasi şartlar, öznellik ve siyasi kimliğe bağlı sorunlar farkı belirlemektedir. Bu mücadelelerin keşfi ve tekrar keşfi, pratik ve teorik anlamda, ırkçılık karşıtı *kanak attak* ağının kuruluşunun bir parçası oldu. Pragmatik olarak, kendini bir geleneğin içine konumlandırma ihtiyacı duydu, zafer ve malubiyetlerin tarihinden ders çıkardı. Soy konsepti, ırkçılığın ana hedefi olan göçmen imajının analiz edilmesi açısından önemliydi. Aynı zamanda, kuramsal düzeyde, ırkçılığın aynı grupları aynı şekilde etkilemediğini ve bu ırkçılığın, ırkçılık karşıtı mücadelelerin başarıları ve yenilgileri ile birlikte sürekli değiştiğini gösteren tarihsel bir anlatıma ihtiyaç vardı. Bu nedenle, ırkçılık, ırkçı kimlikler üzerinde değil, onun mücadelesini merkeze koyan toplumsal bir ilişki olarak düşünülmalıdır. (Bojadžijev, 2002 ve 2003).

Kanak attak için bu yaklaşım verimli oldu; şu anda göçmen rejimindeki ve vatandaşlığa kabul politikalarındaki değişimler bu nedenle kendi tarihsel bağlamında görüldü. Bu açıdan, *kanak attak*, tarihsel çatışmalar karşısında bireysel asimilasyon talebi olarak görülen entegrasyon kavramına yönelik bir eleştiri geliştirdi. Entegrasyon vaadi, Alman Federal Cumhuriyeti'ndeki göçmenlerin çoğunun haklarından yoksun bırakıldığını gizlemektedir ve tarihsel olarak onlar bu yoksunluğa karşı her zaman mücadele etmişlerdir.

Almanya'nın göçmen mücadelelerindeki belirsiz geçmişine dair en ünlü örneklerden ikisi bu durumun mevcut göç rejimi ile devamlılığını göstermektedir.

Frankfurt Konut Savaşı

1970 sonbaharında, öğrenciler, evsiz aileler ve yabancı işçiler, Frankfurt'un Westend bölgesi Eppsteinerstrasse 47'deki boş bir evi işgal etmeye başladı, bu muhtemelen savaş sonrası Almanya'daki ilk vakaydi. Liebigstrasse 20 ve Corneliusstrasse 24'deki evler bir ay sonra işgalciler tarafından ele geçirildi. Yerel basında (FAZ hariç olmak üzere) yerel televizyon yayınlarında, yerel halk arasında ve hatta iktidardaki Sosyal Demokrat Parti'nin (SPD) bazı üyeleri dahil olmak üzere, işgalcilere yönelik tepkiler oldukça olumluydu. İşgaller yasadışı olmasına rağmen yine de konut piyasasındaki sefil koşullara dikkat çekmek için meşru bir yol olarak kabul edildi.

Öğrenciler için işgal evleri, "nihayet ev sahibesinin küflü çatı katlarındaki tecritlerinden ve baskıcı, büyüklük taslanan ebeveyn evlerinden kaçma" hakkını savunan, kendi kendini güçlendirme eylemleri idi (Stracke 1980: 100). Ev bulma konusundaki ayrımcılık, astronomik kiralar ve küçük öğrenci yurduna yöneltilen tepkiler, bir aile kurarak asıl sorunu çözmek istemeyen kişilerin motivasyonunu oluşturuyordu. Hareket bu noktadan Fordist yaşam biçiminin kapsamlı bir eleştirisine dönüştü: "Daireler açıkça fırsatçılar tarafından evlerde yaşayanların refahına saygı gözetmeksizin inşa edildiğini gösteriyor. Onlar sadece TV izlemek, yatmak, ve ertesi gün tekrar iş için hazır olmak için inşa edilmiştir." (Broşür "Wir bleiben drin"[Biz Kalacağız], Häuserrat / AStA 1973).

Göçmen işçiler konut piyasasında en çok ayrımcılığa uğrayan kesimdi. 1950'lerin ortalarındaki ilk sözleşmeli işçiler, çoğunlukla işverenler tarafından sağlanan yurtlarda barındırılıyordu. Maliyetleri en aza indirmek için şirketler minimum gereksinimi karşılayan işçi barakalarını düzenlemişlerdi: bir yatak, bir gardirop, bir koltuk ve her on beş işçi için bir tuvalet. Bugünkü mülteci konaklama yerlerinde bu koşulların fazla değişmediği görülmektedir. Odalar kişi başı bir yatak ve sandalye içermektedir. Pişirme kapları, masalar ve dolaplar ise üç kişi arasında bölünmektedir. (Kühne / Rüßler 2000: 151).

Ailelerini Almanya'ya getirmek ya da perişan yurtlardan kaçmak isteyenler, ücretsiz konut piyasasının kendilerine sunabileceği çok şey olmadığını keşfetti. Yabancılar yerleşim yeri bulunmayan bölgelerde yaşıyordu: aşırı yüksek emisyon bölgeleri veya harap mahalleler. 1970'li yılların başında, fabrika konutlarında veya kamplarda olanlar dışında, Frankfurt'taki göçmen işçilerin üçte ikisi, kiralari Alman kiracılar için bile çok yüksek olan eski apartmanlarda veya tek kişilik odalarda kaldılar. Büyük konut sıkıntısı göz önüne alındığında, yabancılar bu koşulları kabul etmek zorunda kalmışlardı (Borris 1973). Frankfurt'taki göçmenlerin üçte birinden azı Alman ortalamalarıyla karşılaştırılabilir mobilyalı evlerde yaşıyordu, oysa çoğunluğu modern lüks daire kirasi ödüyordu. 1971'de, çoğu kişi buna muktedir olsa da, Alman olmayan kiracıların sadece yüzde üçü konut yardımı aldı ve sadece 60 başvuran kamu konutuna kavuştu.

Sonuç olarak, apartman arayan göçmenler Frankfurt Westend'in yeniden yapılandırılmasında özel bir rol oynadılar. Asgari onarımı bile olmayan harabe evlerde yaşamalarına rağmen kendilerinden yüksek kiralar talep edildi. Bu şekilde binalar planlanan yıkım tarihlerine kadar oldukça karlı bir şekilde kiralanabiliyordu. 1971'de bazı kiracılar bu küçük fare delikleri için 900 DM'ye kadar para ödedi. Aynı zamanda, göçmenler evlerin kötü koşullarından sorumlu tutuldu. Bu nedenle, göçmen evlerindeki yüksek kira ve aşırı kalabalık hakkında kapsamlı veri toplayan vatandaş girişimi Aktionsgemeinschaft Westend eV (AGW), onları "gürültüyü önlemeye ve çöp kutularının yanına herhangi bir atık atmamaya" tesvik etti. Nihai hedef, resmi bir yıkım izni almaktı, ve gayrimenkul komisyoncuları bunun ancak evlerin harabe haline gelmesine göçmenlerin neden olduğu düşünülürse gerçekleşebileceğini anladılar.

1972 yılındaki bir dava, ev sahiplerinin göçmenlere tüzel kişilik olarak bile davranmaya ihtiyaç duymayarak nasıl haklı olduklarını göstermekteydi. Bir bina sahibi Bay Gertler "evi yaşanmaz hale getirmek için bazı pencereleri çoktan kırmıştı. Daha önce, ikinci katta yaşayan Türk ve Yugoslav işçilerini ve eşyalarını kamyonlara kendi iradeleri dışında yükleyerek dışarı atmıştı. Gertler, onları "Frankfurt dışındaki 'kamplara' götürüleceğini" söyledi. Öfkeli apartman sakinlerine cevap olarak, "Kiracılarla yaptığım iş benim işimdir" dedi." (FAZ, 29 Ağustos 1972) Polis uyarıldı ancak bir soruşturma açmadı. Daha ilginç, bazı ev sahipleri doğrudan kiracılarının dairelerine girdiler. Bir İtalyan kiracı ev sahibini şöyle tanımladı: "Mutfağa gitti ve ne pişirdiğimizi görmek için kaplara baktı. Sıklıkla: "Çok iyi yemek yiyorsunuz ve çok fazla elektrik ve gaz kullanıyorsunuz" "Çok fazla tüketiyorsunuz" dedi. . . . Önce kapıyı çaldı mı? Hayır. Sonra bir odadan diğerine, banyo ve tuvalete yürümeye başladı. . . . İlk seferinde düşündüm ki, "Belki de bu bir Alman geleneğidir" İkinci kez tekrarladığında, "RAUS!" (Dışarı) dedim. " ("Hausbesetzer erzählen", Häuserrat 1974: 120)

Apartment sahipleri belediye makamlarıyla ve polisle olan işbirliğine güvenmekteydi, ancak göçmenlerin direniş yapmayacağından emin olamıyorlardı. Bazı İtalyan aileleri 1970 sonbaharında işgalcilere katıldıktan hemen sonra, 1971 yazında yeni bir konut mücadelesi şekli ortaya çıktı: kira grevi. Unione Inquilini'den (kiracılar birliği) bir kaç İtalyan aktivist konut durumunu konut sakinleriyle tartışmak için haftalarca Westend'deki yabancı mahallelerini ziyaret etti. Ulmenstrasse 20'deki ev sakinleri ile başladılar. Bir basın toplantısında, kira grevinin ardındaki prensibi açıkladılar: bir kişinin maaşının yalnızca yüzde onu kira için harcanmalıydı. Ancak grevin tamamen gelişmesi biraz zaman aldı.

Takip eden Şubat ayında Eschersheimer Landstrasse 220 sakinleri eylemlerinin gidişatını değiştirdiler. Mahkemeler ve Konut Dairesi yolu ile durumlarını iyileştirmek için daha önce başarısız denemeleri oldu ancak şunu farkettiler, "Bir konut grevinin hiçbir yaptırımı; müttefik aranmalıdır." (Häuserrat 1974: 111). 1000'den

fazla katılımcı ile broşür hazırlayıp bir gösteri düzenlediler. Evlerde sadece afişler değil, günlük olarak Türk ve İtalyan radyo yayınlarında çalan kira grevi ile ilgili şarkıların da yapılıyordu.

Şubat 1972'den itibaren, bu örneği diğer birçok göçmen konut topluluğu izledi. Yıl sonuna kadar, düzinelere ev kira grevinde bulundu ve bu grevlere 1.500 göçmen katıldı. Bu göçmen katılımı 1980'lerin başında yaşanan tüm işgal hareketlerinde devam etti. Grev dalgası, farklı ev sakinlerinin birbirleri ile iletişim kurmaya ve birlikte çalışmaya başlamış olması nedeniyle ilk yapılan eylemlerden farklıydı. Grev, sırf kiralama greviden siyasi greve kadar birbirleriyle uyumlu eylemleri de kapsamı gerektiğini tecrübe etmesi ile büyüdü. Başlangıçta bu hareket sadece birçok aileyi bireysel grevlere zorlamış olan krizden kaynaklansa da, şimdi mahkemelerde, poliste ve belediyelerde ortak düşmanları vardı. Bu nedenle, kira grevi, Almanya'daki yaşam ve çalışma koşullarına yönelik bir eleştiriye dönüştü. Eppsteiner Strasse'deki işgal evlerine yüksek kiralardan ve ırkçı komşularından kaçmak için katılan ilk İtalyan ailenin protestosu, parça başı iş sistemine, fakir işçilerin konaklama yerlerine ve göçmen çocuklar için anaokullarına erişiminin olmamasına karşı bir itiraza evrildi.

Aynı zamanda, Frankfurt'ta ve Opel Rüsselsheim'daki göçmen işçiler tarafından VDM'de grevler düzenlendi. Bu grevlerde "Devrimci Mücadele" politik örgütü tarafından ortaya atılan "Herkes Bir Mark!" sloganı eşliğinde bir Alman işçi toplantısı basıldı. 1972'de Frankfurt'un Westend şehrinde düzenlenen ilk Alman Federal Göçmen gösterisinde, ev sahiplerine karşı ve aynı zamanda "patronlara" karşı afişler vardı. *Fiat-Opel-Autobianchi dei padroni siamo stanchi!* (Fiat-Opel-Autobianchi'deki patronlara yeter!) sloganıyla göçmenlerin kapitalistler tarafından sömürülmesine de değindiler. Hem şirketler içinde hem de bölgede, ana akım Alman dayanışması etkili değildi. Sol görüşlülerin ve işgalcilerin hareketi dışında, Alman toplumu ile olan ilişkilerde ırkçılık ön plandaydı. "Yoksul misafir işçilere" konut koşulları nedeniyle acıyorlardı.

1973'ten itibaren kira grevcileri 140'dan fazla dava ile uğraştı ve sonunda hareketi durdurdu. "Yoldaşların avukatları"nın ve Häuserat'ın *Sponti* aktivistlerinin desteğine rağmen, konut toplulukları bu saldırıya boğulmuştu. Duruşmaların yüzde doksanını kaybettikten sonra, artık yeni bir hücum başlatamadılar.

Eylemler, göçmen topluluklarda (doğurma kavramının politize edilmesine, toplumsal cinsiyet rollerinin sorgulanmasına, kamusal alanın devralınmasına ve kolektifleştirmeye yol açan) "kültürel devrimci" etkiye rağmen belirli bir dar görüşlülük, milliyetçi düşünme gibi kasvetli bir duruma yol açtı. Bu durum, sadece iyi düzenlenmiş evlerin etnik açıdan bir nevi homojen olması ve bu sebeple içlerinde dil engellerinden uzak olması nedeni ile ilgili değildi. Türkler ve İtalyanlar arasındaki dostluk gergindi, yazılı olmayan bir hiyerarşi vardı, ve üst kısmında "en politik" topluluklar vardı.

Köln'de Ford Grevi

Bilinmeyen Federal Almanya Cumhuriyeti göçmen savaşlarından en ünlülerinden biri belki de Ağustos 1973'te Köln-Niehl'deki Ford tesisinde gerçekleştirilen Türk Grevi idi. İzinsiz olarak dört haftalık yıllık izinlerini uzatan 300 Türk işçinin kovulması bu grevi tetikledi. Grevin başlamasından bir hafta önce yapılan bir iş toplantısında, Türk işçiler, görevden alınanlarla dayanışma içinde olduklarını ilan ederken, Alman çalışanların çoğunluğu işten atılmalar ve disiplin kovuşturmalarını destekledi. Usta, ustalar başı gibi üst pozisyonları ellerinde tutan Almanlar, işten atılmaların haklı olduğunu düşünüyorlardı. Onlar her zaman dakikti, peki neden aynı standart herkes için geçerli olmuyordu? Türk işçilerinin durumuyla ilgili çok az fikirleri vardı. Dört haftalık tatilin en az on günü sadece Türkiye'ye gidiş yolculuğu için gerekliydi; bu, aslında işçilerin üç haftalık bir molaya bile sahip olmadığı anlamına geliyordu. Bununla birlikte, bazı Alman meslektaşları tereddütlü de olsa başlangıçta greve katıldılar.

Kovulmuş işçilerin görevlerinin geride kalan işçilere dağıtılacağı açıktı, ve bu kızgınlıkları daha da arttırdı. İşçiler dışlarını sıkıyorlardı ve ruh halleri gergindi, ancak bir Türk yüksek sesle seslenene kadar çalışmaya devam ettiler: "Arkadaşlar, bu durumu daha ne kadar kabul etmek zorundayız?" sorusu sessizliği bozdu. Birkaç

dakika içinde bütün bir toplantı salonu grevdeydi. O günün ilerleyen saatlerinde fabrikanın tamamında bir protesto yürüyüşü başlatıldı. 24 Ağustos 1973 akşamı, birkaç bin işçi üç ana taleple bir araya geldi: işten atılan işçileri eski durumuna getirmek, tüm saatlik maaşları bir mark artırmak ve montaj hattının hızını azaltmak. Önümüzdeki iki gün boyunca grev diğer Ford fabrikalarına da yayıldı. Köln Ford İşçileri adlı bir Alman solcular grubu ücretli tatillerin altı haftaya uzatılması gibi daha fazla tavizler talep eden broşürleri işçi evleri ve Ford çalışanları arasında dağıttı.

Aynı zamanda, iş konseyi yönetimle pazarlık yapıyordu. 27 Ağustos 1973 Pazartesi günü, müzakerelerin durduğu belli olduğunda ve çalışanların büyük çoğunluğu konseyin artık meşru olarak kendilerini temsil edemediğini hissetmesinin ardından grev bir dönüm noktasına geldi.

Bu noktaya kadar medya bunu yasadışı fakat haklı bir iş durdurma eylemi olduğu, Alman işçilerinin de grevde yer aldığı gerçeğinin altını çizerek haberleştirdi. 27 Ağustos 1973 tarihinde *Frankfurter Rundschau*, yönetimin "Alman işçilerinin de Türk meslektaşlarının taleplerini desteklediğini" göz önünde bulundurduğunu belirtti. *Kölner Stadt-Anzeiger* ise "Federal Başbakan'ın çabalarının metal işçilerinin taleplerini yola soktuğunu" bildirdi. Ancak, bağımsız bir grev komitesinin seçilmesine yol açan bir toplantı sonrasında, yönetim ve çalışma konseyi kendi stratejilerini değiştirdi. Telsiz, televizyon ve sokaktaki hoparlör duyurularıyla gece vardiyasındaki işçiler hafta sonu boyunca işten uzak durmaya çağrıldı. Yönetim, grevcilerin sayısını azaltarak grevin sonlandırılmasını istiyordu. Alman sendikal geleneğinin aksine, bu "evde" bir grev değildi. Türkler, bazı İtalyanlar ve birkaç Alman, Ford fabrikasının döşeme ambarında kalarak grevi organize ettiler.

Bundan sonra, bölücü bir kampanya başladı. Sendika ve iş konseyi kendi gösterilerini düzenledi ve Alman çalışanlarının çoğunu kazanabildi. 29 Ağustos 1973 Çarşamba günü, grevciler tarafında sadece Alman çaraklar ve genç Alman asistanlar kaldı. İşçilerin bu radikal tutumlarının "yabancı güçler" tarafından tetiklendiğine dair söylentiler vardı. BILD gazetesi "6-8 komünist, teknisyen kılığında, kilometrelerce genişlikte fabrika alanına sızmış" diye mırıldandı (29 Ağustos 1973). İş konseyi başkanı Lück Express'te "radikallerin oyun alanı üniversite kampüsünden fabrikalara taşındı" dedi. "Ford'daki Türklerin Terörü" ve "Misafir İşçiler Güçleniyor mu?" gibi manşetler iş tartışmasının nasıl bir kültür savaşı olarak yeniden yorumlandığını belgelemektedir. Birdenbire konu artık ücret talepleri, işten çıkarmalar ve çalışma koşulları değil, Alman istihdam sistemini tam olarak anlamayan yabancılar meselesi haline geldi.

Yönetim, bir haftadan kısa bir süre sonra, "çalışmaya istekli" olanlar ile "karşı gösteri" düzenleme bahanesiyle polis kuvvetlerini bir araya getirerek "elebaşlarını" – diğer bir deyişle grev komitesini - tutuklayarak grevi şiddetle sonlandı. Tutuklananlar arasında Türkler tarafından grev komitesine ilk seçilenlerden biri olan Baha Targün de vardı. Daha sonra ülkeden atılmış, Türkiye'de iz bırakmadan kaybolmuştur. 100'den fazla Türk işçi haber verilmeksizin görevden alındı ve yaklaşık 600 kişi "gönüllü" olarak işten ayrıldı. Bu işten çıkarılmalara karşı işçi konseyinin itiraz ettigine dair hiçbir kayıt yoktur.

Sonuçta, grev, Almanlar ve yabancılar arasındaki çatlaklar nedeniyle başarısız oldu. Fabrika yönetimi, iş konseyi ve medya, halihazırda varolan fikir ayrılıklarını daha da kutuplaştırmakta başarılı oldu. Alman işçiler daha iyi işlere sahipti ve daha fazla kazanmıştı, o zaman neden greve gittiler? Grevciler bu mantığı çürütmedi. Irkçılık esas olarak maddiyata dayandığı için, belki de bu bölünmeyi birleştirmek sadece ideolojik cehalet olarak kabul edilmemiş olsaydı mümkün olurdu. Yani, göçmen işçilerin dahil edilmesi ile birlikte, federal işgücü piyasası ırkçı çizgilere göre bölümlere ayrılmıştı.

Solda, bu tabakalaşma egemen sınıfın aldatmacasına benziyordu. Tabii ki, göçmen işçiler toplumda özel bir konumda kaldılar, ancak bu durum önemsiz olarak görüldü; işçi sınıfı her zaman uluslararası olmuştur. Onlara göre ırkçılık, özellikle yapısal ırkçılık ciddi bir sorun değildi. KPD, KPD / ML ve KBW gibi sol grupların çoğu greve karışmamıştı. Sadece bolca el ilanları, bazen de sigara ve yiyecek sağlıyorlardı. Bununla birlikte, Ford fabrikasında endüstriyel eylem grubu grevi desteklemek için Türk çalışanlarıyla yakın çalıştı. Bu ortak mücadele

sadece benzersiz bir olay değildi; Batı Almanya'daki işletme odaklı *Sponti* solcuları için göçmenler bir nevi öncüydü.

Yasal, Siyasi ve Ekonomik Mücadeleler

1973'te Ford Cologne'de, Opel Rüsselsheim'da ve Frankfurt Westend'de eşzamanlı endüstriyel eylemlerin yanı sıra misafir işçi kamplarındaki pek azı belgelenmiş olan ayaklanmalar sonuç itibari ile başarısız oldu (Oswald / Schmidt 1999). Kâr etmek isteyenler ve halk adına kendilerine yardımcı olanlar görünüşe göre daha dayanıklıydılar. Kira grevleri sonucunda - mahkeme davaları, elektrik ve su kesintileri veya ev sahipleri tarafından kiralanınan çetelerin çatışmaları gibi - huzursuzluklar ortaya çıktığında, siyasi eylemler durumu sadece daha da kötüleştirmiş gibi görünüyordu. Yenilginin sebepleri kataloglamaya başlamak için bile çok fazladır, ancak kabul etmek gerekir ki uzun vadeli planlar ile gündelik ihtiyaçları bir araya getirmek genellikle imkansızdı.

Bu mücadeleler sayesinde, hukuki, siyasi ve ekonomik savaşlar arasındaki bağlantılar, tam olarak paralel olmasa da, bugün devam ettirilmesi gereken önemli bir noktaya ulaştı. Bu dönemde, Almanya Federal Cumhuriyeti tarihinde ilk kez, konut mevzuatı uygulamalarına karşı direniş, işçi konutlarında baskıya karşı mücadele ve fabrikalarda parça başı ücret sistemi ile bağlantılıydı. Bu, ırkçılığın sömürücü koşulların belirlenmesine değinerek hümanizma için artık dayanak oluşturmayan bir ırkçılık karşıtlığı sağladı. Bu yeni anti-ırkçılık, ne çokkültürlükte olduğu gibi kimliğin tanınmasıyla ne de soyut bir hümanistik *conditio humana* ile ilgili değildi ve açıkça mağdur olarak kendini tanımlamak istemiyordu. Aksine, emek ve konut piyasalarında ırkçılığı ortaya çıkarmak ve ırkçılık karşıtı politikaların temelini oluşturmak için kurumsal ayrımcılığı tanıma meselesiydi.

Alman vicdanına seslenmek yerine sosyal ve ekonomik ittifaklar gereklidir. Almanların ve yabancıların ırkçı bölünmesini devam ettirmek yerine, kimliği terk eden ırkçılık karşıtı politikalar üretilmelidir. Ford grevinde ve diğer Federal Almanya Cumhuriyeti'ndeki birçok göçmen mücadelesinde olduğu gibi kira grevi hareketi bunu başarmıştır. Bu nedenle bu unutulmuş mücadeleler hâlâ takip edilmeye değer.

Kaynaklar

Bojadžijev, Manuela (2002). "Antirassistischer Widerstand von Migrantinnen und Migranten in der Bundesrepublik: Fragen der Geschichtsschreibung". 1999. *Zeitschrift für Sozialgeschichte des 20. Jahrhunderts*, Heft 1. Bremen: Stiftung für Sozialgeschichte des 20. Jahrhunderts. 125-152.

Bojadžijev, Manuela (2003). "Dispositive der Migrationspolitik. Staatliche Maßnahmen und das Konzept der Autonomie". *Subtropen*, Nr. 1. Berlin: Jungle World Verlag.

Borris, Maria (1973). *Zur sozialen Situation ausländischer Arbeiter in Frankfurt*. Frankfurt am Main.

Gruppe Arbeitersache (1973). *Was wir brauchen, müssen wir uns nehmen*. München: Trikont Verlag.

Häuserrat Frankfurt (1974). *Wohnungskampf in Frankfurt*. München: Trikont Verlag.

Häuserrat Frankfurt und AStA der Uni Frankfurt (1973): *Kettenhofweg 51. Dokumentation des Häuserrates und des AStA der Uni Frankfurt am Main*. Frankfurt am Main.

Kühne, Peter/Rüßler, Harald (2000). *Die Lebensverhältnisse der Flüchtlinge in Deutschland*. Frankfurt am Main/New York: Campus Verlag.

Stracke, Ernst (1980): *Stadtzerstörung und Stadtteilkampf: Innerstädtische Umstrukturierungsprozesse, Wohnungsnot und soziale Bewegungen*. Köln: Pahl-Rugenstein Verlag.

Oswald, Anne von/Schmidt, Barbara (1999). "Nach Schichtende sind sie immer in die Lager zurückgekehrt ... Leben in „Gastarbeiter“-Unterkünften in den sechziger und siebziger Jahren". *50 Jahre Bundesrepublik – 50 Jahre Einwanderung*. Ed. Motte/Ohliger/von Oswald. Frankfurt am Main/New York: Campus Verlag. 184-214.

Bu metin "Across Bockenheimer Landstraße" (diskus 2/00, see: www.copyriot.com/diskus) ve "Sechs bis acht Kommunisten, getarnt in Monteursmänteln" (www.kanak-attak.de) metinlerinden oluşturulmuştur.